

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУЛЬТУРОЛОГА

Статтю присвячено питанням визначення художньо-естетичної компетентності культурологів на основі компетентнісного підходу до професійної освіти як цілісного, мотиваційно-рефлексивного художньо-естетичного комплексу, що дозволяє майбутньому фахівцю вільно оперувати художньо-естетичними компетенціями (здатність керуватися набутими художніми знаннями та вміннями, готовність використовувати отриманий досвід у самостійній діяльності згідно з універсальними загальнолюдськими естетичними цінностями та власними духовно-світоглядними позиціями) та досягати високих результатів у своїй професійній діяльності.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна соціокультурна ситуація характеризується певними соціально-політичними та морально-духовними змінами. В кінці ХХ століття зміна ціннісних орієнтирів призвела до істотних перемін у міжкультурних та соціальних зв'язках, тому найбільш суттєвими та глобальними стали реформи в галузі вітчизняної освіти. Сьогодні розвиток професійної освіти, її змістове наповнення неможливо розглядати поза межами загальноосвітніх тенденцій, що пов'язані з формуванням єдиного освітнього простору, проблемами інформатизації та глобалізації суспільства. Виявлення місця та ролі професійної освіти, стратегій її розвитку, розкриття ціннісно-змістового оновлення змісту, обґрунтування її орієнтації на новий тип освіченості – все це має принциповий та актуальний характер. Особливої значимості у цьому контексті набуває вища професійно-педагогічна освіта [1: 1], оскільки перебудова її змісту та структури в умовах компетентнісного підходу має за мету розробку стратегій якісно нової підготовки фахівців, а саме: визначення універсальних та професійних компетентностей, які інтегрують культурологічну та педагогічну складові майбутньої професійної діяльності, виокремлення тих із них, які можуть бути інтерпретовані як підґрунтя для становлення майбутнього спеціаліста. Для культурологів, які можуть реалізовувати свої професійні компетентності в різних сферах: освіта (в якості вчителів (викладачів) світової художньої культури, етики, культурології), наука, культура, політика, менеджмент, економіка – особливої ваги набуває формування художньо-естетичної компетентності як ключової із числа професійних [2: 1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання названої проблеми. Аналіз праць педагогів, психологів, філософів, соціологів дає змогу виділити основні аспекти наукових досліджень цього напрямку: теоретичні та методичні аспекти компетентнісного підходу до навчання (В. Байденко, Н. Бібик, С. Бондар, Т. Браже, О. Дубасенюк, І. Зимня, І. Єрмаков, О. Кононко, О. Овчарук, О. Пометун, Л. Пуховська, І. Родигіна, Д. Рум'янцева, О. Савченко, Т. Смагіна, Т. Сорочан, Л. Сохань, А. Хуторський, С. Шишов); проблеми розвитку художньо-естетичної компетентності особистості в контексті виховання художньо-естетичної культури студентської молоді (Л. Масол, Н. Миропольська, Г. Падалка, Л. Рапацька, О. Рудницька, Т. Суслова, О. Шевнюк, О. Щолокова, В. Ковальчук, Ж. Озоліна, В. Орлов, В. Радкевич); художньо-естетична освіта майбутніх спеціалістів (Г. Бурцева, О. Волчегорська, В. Кочеків, П. Сеначин). Психологічним особливостям формування, структурі, факторам становлення ціннісних орієнтацій особистості присвячені праці Л. І. Божович, К. Клакхона, І. С. Кона, Д. А. Леонтєва, А. В. Мудрика, М. Рокича, А. В. Сірого, Т. П. Скрипкіної, А. С. Шарова, Ш. Шварца, В. Я. Ядова, М. С. Яницького; ціннісно-змістовий сенс художньо-естетичної діяльності розкривали у своїх роботах М. М. Бахтін, А. В. Буров, В. В. Бичкова, І. А. Ільїна, Д. Б. Кабалевський, М. С. Каган, Є. В. Квятковський, Д. А. Леонтєва, Б. Т. Ліхачов, А. А. Мелик-Пашаєва, Б. М. Неменський, В. А. Сухомлинський, Г. Г. Коломієць, Е. Л. Крупник, Г. А. Петрова, В. А. Разумний, В. Г. Ражникова, В. Н. Шацький, Б. П. Юсова.

Мета статті – аналіз формування художньо-естетичної компетентності культурологів як компонента професійної компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття "компетентність" з'явилося в педагогічній літературі порівняно нещодавно і не є на сьогодні достатньо дослідженим. Так, поняття "компетентнісна освіта" як досягнення певного освітнього результату з'явилося у 60-х роках минуло століття у США, Великобританії й Німеччині. На відміну від терміну "кваліфікація", компетентність включає не тільки професійні знання й уміння, а й такі якості, як ініціативність, здатність до співробітництва, роботи в групі, вміння оцінювати ситуацію, логічно мислити, добувати, відбирати й аналізувати інформацію. Точніше, людина може стати компетентною тільки після здобуття нею адекватної інформації, знань і практичного досвіду. Тобто у формуванні компетентної особистості освіта відіграє головну роль. У сучасній вітчизняній педагогіці поняття компетентності як терміну, що описує кінцевий результат навчання, починають використовувати тільки з останньої чверті ХХ століття. У радянській енциклопедії (1960 р.) цього поняття взагалі не було. Лише у наступному виданні з'являється поняття "компетенція". В енциклопедичному словнику (1983 р.) є поняття "компетенція" й "компетентність", де вони

ототожнюються. Словник іншомовних слів (1985 р.) відокремлює ці поняття: "компетентний" – досвідчений у певній галузі чи якомусь питанні; "компетенція" – сукупність повноважень органу, повноважень особи, що встановлюються законом, нормативним актом тощо. Словник сучасної англійської мови пояснює: *competens* ("компетенція") – це здібність й уміння здійснювати необхідну діяльність; володіння спеціальною сферою знань; спеціальні вміння для виконання певних професійних обов'язків. Компетентність (від лат. *competens* – належний, відповідний) становить сукупність необхідних щодо ефективної професійної діяльності (вузу, студента, викладача), систематичних функціональних знань та умінь (науково-виробничих, суспільно-політичних, психолого-педагогічних, економічних, предметних і відповідних особистісних якостей).

А поняття "компетенція", на думку багатьох дослідників, є похідним від поняття "компетентність" і визначає сферу застосування знань, умінь і навичок людини, в той час як "компетентність" є семантично первинною категорією й представляє собою їх сукупність, систему, певні знання. Програмні положення теорії компетентності широко використовувалися в теорії педагогіки США ще в 70-ті роки минулого століття, коли була обґрунтована концепція індивідуального навчання, що орієнтувала американського вчителя на актуалізацію розумових і естетичних потреб учнів. Поняття компетентностей та компетенцій науково обґрунтовано вченими країн Європейського союзу у середині 80-х років минулого століття (Д. Мертенс, А. Шелтон, Р. Бадер та ін.). Європейські експерти розглядають поняття компетентності як загальні, ключові або базові вміння, ключові кваліфікації. Ними визначено також поняття "компетентність" як здатність успішно задовольняти індивідуальні й соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання.

У 80-ті роки поняття "компетентність" значно розширюється й набуває характеру сукупності інтелектуальних, фізичних, політичних, соціальних, моральних і естетичних пізнань, отриманих людиною як у системі освіти, так і з інших джерел, що знаходяться в таких сферах, як навчання, праця, культура, політика, екологія, навколишнє середовище. Усі ці напрями формують компетентність особистості, створюючи умови для всебічного розвитку індивіда.

Поняття "компетентність" знаходиться нині в епіцентрі світової думки тому, що воно розкриває якісно нові перспективи розуміння місії школи, життєвих результатів освітньої діяльності. В основі концепції компетентності лежить ідея виховання компетентної людини й працівника, який не лише має необхідні знання, професіоналізм, але й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання, й бере на себе відповідальність за певну діяльність. Орієнтуючись на сучасний ринок праці, основними пріоритетами освіти стосовно компетентності виявляються вміння пристосовуватися до швидких змін і нових потреб ринку праці, бути освіченими щодо інформації, уміти її аналізувати, активно діяти, швидко приймати рішення й навчатися упродовж усього життя. Як показує аналіз досвіду освітніх систем багатьох країн, одним із шляхів оновлення змісту освіти й навчальних технологій, відповідно до сучасних потреб інтеграції до освітнього простору, є орієнтація навчальних програм на компетентнісний підхід і створення механізму його запровадження. Відомі міжнародні організації, що нині працюють у сфері освіти, останнім часом вивчають проблеми, що пов'язані з появою компетентнісно орієнтованої освіти, серед яких ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Рада Європи, Міжнародний департамент стандартів. Компетентнісно орієнтований підхід до формування змісту освіти став новим концептуальним орієнтиром у світі. У багатьох Європейських країнах сьогодні результати навчання базуються на досягненні учнями необхідних компетентностей. Саме поняття "компетентнісна освіта" виникло у США в процесі вивчення досвіду роботи видатних учителів. Вже тоді, у 80-ті на початку 90-х років, була спроба визначити компетентності як освітній результат.

Загальнопредметні компетентності визначаються для кожного предмету й розвиваються протягом усього терміну його вивчення. Спеціальнопредметні компетентності визначаються для кожного предмету і змінюються відповідно до кожного року навчання. Європейський вибір України позначається на її прагненні подолати бар'єри у вітчизняній і європейській освітніх системах, наблизитися до продуктивних надбань різних країн.

При розгляді проблем модернізації освіти та визначенні вимог до випускників вузів використовується термін "професійна компетентність". Російський учений К. В. Шапошников розуміє категорію "професійна компетентність" як здатність спеціаліста приймати ефективні рішення у процесі професійної діяльності. На його думку, професійна компетентність "загалом характеризується сукупністю інтегрованих знань, умінь та досвідом, а також особистісними якостями, які дозволяють особистості ефективно проектувати та здійснювати професійну діяльність у взаємодії з оточуючим світом".

К. В. Шапошников та А. М. Дорофєєв вважають, що в основу показників суб'єктивної професійної компетентності можуть бути покладені характеристики актуальної та потенційної діяльності спеціаліста.

С. Ожегов у "Словнику російської мови" розкриває поняття "компетентність" як похідне від прикметника "компетентний" – знаючий, обізнаний, авторитетний у певній галузі.

Поняття "компетентність" у широкому розумінні цього слова означає досконале знання своєї справи, суті роботи, яка виконується, складних зв'язків, явищ і процесів, можливих способів і засобів досягнення окреслених цілей. У зміст компетентності включається рівень базової і спеціальної освіти, стаж роботи, уміння акумулювати широкий життєвий і професійний досвід, знання можливих наслідків конкретного способу впливу на особистість.

Г. Козберг, досліджуючи проблеми формування професійної компетентності, виділив такі суттєві ознаки поняття "компетентність": знаючий, володіючий ґрунтовними знаннями в певній галузі; ерудований; визнаний авторитет у певній галузі, якому-небудь питанні; досвідчений; той, хто має право відповідно до своїх знань або повноважень робити або вирішувати що-небудь, оцінювати що-небудь.

Сучасна педагогічна наука при визначенні моделі компетентності вказує такі рівні:

1) компетентність як здатність до інтеграції знань і навичок, до використання її в умовах змін зовнішнього середовища, в якому відбуваються постійні зміни;

2) концептуальна компетентність;

3) компетентність в емоційній сфері, в галузі сприйняття;

4) компетентність у конкретних сферах діяльності.

І. В. Ревенко визначає художньо-естетичну компетентність як певний обсяг культурно-історичних та художньо-естетичних знань; умінь та навички художньо-естетичного сприймання, аналізу й інтерпретації творів мистецтва відповідно до авторського задуму, розуміння єдності форми та змісту; прагнення та здатність реалізувати на практиці художньо-естетичний потенціал для одержання власного неповторного результату творчої діяльності [3: 143]. За Л. М. Михайловою, художньо-естетична компетентність – розвиненість художніх інтересів, смаків, потреб, ідеалів та естетичних ціннісних орієнтацій у галузі мистецтва, художньо-образного мислення, опанування мовами різних видів мистецтва, здатність бути слухачем, глядачем, читачем і творцем, вміння сприймати, інтерпретувати та оцінювати художні твори, висловлювати особистісне ставлення до них, аргументуючи свої думки та оцінки, готовність використовувати отриманий досвід у самостійній творчій діяльності. В основу формування художньо-естетичної компетентності покладено ядро художньої культури – мистецтво як унікальна форма суспільної свідомості, що сприяє духовному розвитку й удосконаленню внутрішнього світу людини. Як зазначає В. Лутаєнко, мистецтво "розвиває, передусім, естетичний бік мислення", а "естетика мислення прямо пов'язана зі ступенем участі людини в художній творчості й сприйняттям її наслідків" [4: 214]. На думку І. Г. Галянта, художньо-естетична компетенція та компетентність формується у процесі художньо-естетичної діяльності через практичний досвід, що сприяє становленню таких якостей особистості, як пізнавальна активність, самостійність, ініціативність, чутливість. Ю. В. Стюарт виокремлює художньо-естетичну компетентність як необхідний компонент культури, динамічний процес становлення суб'єктивної особистісно-змістовної позиції розуміння сенсу та значення естетичних норм, тяжіння до творчої самореалізації, наявності соціально-моральної позиції, тобто всіх складових фундаментальної бази культури сучасної особистості [5: 24]. За Л. А. Кликовою, художньо-естетична компетентність – це система внутрішніх засобів регуляції художньо-естетичних дій, до складу якої входять художньо-естетичні знання, соціальні настанови, вміння та досвід, естетична орієнтованість, заснована на знаннях та чуттєвому досвіді, вільне володіння художньо-естетичними засобами та досягнення адекватного сприйняття художньо-естетичної ситуації [6: 22].

За Л. М. Масол, художня компетентність – здатність керуватися набутими художніми знаннями та вміннями, готовність використовувати отриманий досвід у самостійній діяльності згідно з універсальними загальнолюдськими естетичними цінностями та власними духовно-світоглядними позиціями.

За А. Г. Гогоберідзе, художня компетентність – здатність самостійно вирішувати завдання, пов'язані з художнім сприйняттям та інтерпретацією творів мистецтва різних видів та жанрів та мистецтвом у різноманітних проявах художньої діяльності.

Т. А. Кравцова визначає художню компетентність як сукупність інструментальних компетенцій – результат навчання за курсами загально професійних та спеціальних дисциплін, які характеризуються загальними знаннями, умінями та навичками з професійної діяльності.

Р. К. Джандосов під естетичною компетентністю розуміє інтегративну якість особистості, яка характеризує здатність фахівця реалізувати свій естетичний потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості) на практиці для вдалої діяльності у професійному та соціальному середовищі, усвідомлюючи відповідальність за її наслідки та результати.

За Е. А. Кіндлером, естетична компетентність культуролога – це комплекс когнітивних, орієнтаційних та операційних компонентів професійної діяльності, що базується на позитивних ціннісних орієнтаціях особистості та дозволяє творчо інтерпретувати художні твори, визначаючи їх зміст, практично використовувати уявлення про "культуру" у процесі аналізу сучасних тенденцій розвитку мистецтва.

Висновки. Отже, художньо-естетичну компетентність культуролога можна визначити як цілісний, мотиваційно-рефлекторний художньо-естетичний комплекс, що дозволяє майбутньому фахівцю вільно оперувати художньо-естетичними компетенціями та досягати високих результатів у своїй професійній діяльності.

Перспектива подальших розвідок у даному напрямку. Проведене дослідження не вичерпує всіх питань, пов'язаних із формуванням художньо-естетичної компетентності як компоненту професійної компетентності культуролога. Подальших розробок потребують визначення структури загальних та спеціальних для культурологів знань, умінь, навичок, розробка специфіки згідно професійно-педагогічної підготовки культуролога, змісту навчальних дисциплін, які входять до складу робочих навчальних планів спеціальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Арябкина И. В. Формирование культурно-эстетической компетентности учителя младшей школы на основе личностно-ориентированного подхода : теоретические аспекты / Ирина Владимировна Арябкина. – М. : Кальвария, 2010. – 240 с.
2. Киндлер Е. А. Формирование эстетической компетенции будущих учителей культурологии в процессе преподавания философско-культурологических дисциплин : автореф. дисс. на получение науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02 "Теория и методика обучения и воспитания (по областям и уровням образования)" / Е. А. Киндлер. – Москва, 2009. – 23 с.
3. Ревенко І. В. Художньо-естетична компетентність учителя як показник його професійної культури / І. В. Ревенко // Мистецтво і освіта. – 2007. – № 3. – С. 139–146.
4. Лутаенко В. С. Эстетика мышления / В. С. Лутаенко. – К. : Мистецтво, 1974. – 243 с.
5. Стюард Ю. В. Становление художественно-эстетической компетенции детей старшего дошкольного возраста : автореф. дисс. на получение науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02 "Теория и методика обучения и воспитания (по областям и уровням образования)" / Ю. В. Стюард. – Челябинск, 2012. – 27 с.
6. Клыкова Л. А. Развитие художественно-эстетической компетенции студентов хореографических специальностей : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / Л. А. Клыкова. – Челябинск, 2011. – 27 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Ariabkina I. V. Formirovanie kul'turno-esteticheskoi kompetentnosti uchitel'ia mladshei shkoly na osnove lichnostno-orientirovannogo podkhoda : teoreticheskie aspekty [Primary School Teacher's Cultural-Aesthetical Competence Formation on the Basis of the Personal-Oriented Approach : Theoretical Aspects] / Irina Vladimirovna Ariabkina. – M. : Kal'variia, 2010. – 240 s.
2. Kindler E. A. Formirovanie esteticheskoi kompetentsii buduushchikh uchitelei kul'turologii v protsesse prepodavaniia filosofsko-kul'turologicheskikh distsyplin [Future Culturological Teachers' Aesthetical Competence Formation in the Process of Teaching the Philosophical-Culturological Disciplines] : avtoref. diss. na poluchenie nauch. stepeni kand. ped. nauk : spets. 13.00.02 "Teoriia i metodika obuchenii i vospitaniia (po oblastiam i urovniam obrazovaniia)" / E. A. Kindler. – Moskva, 2009. – 23 s.
3. Revenko I. V. Khudozhnio-estetychna kompetentnist' uchytelia yak pokaznyk yogo profesiinoi kul'tury [The Teacher's Artistic Aesthetic Competence as the Factor of His / Her Professional Culture] / I. V. Revenko // Mystetstvo i osvita [Art and Culture]. – 2007. – № 3. – S. 139–146.
4. Lutaenko V. S. Estetyka myslennia [Thinking Aesthetics] / V. S. Lutaenko. – K. : Mystetstvo, 1974. – 243 s.
5. Stuard Yu. V. Stanovlenie khudozhestvenno-esteticheskoi kompetentsii detei starshogo doskol'nogo vozrasta [The Older Pre-School Children's Artistic Aesthetical Competence Establishment] : avtoref. diss. na poluchenie nauch. stepeni kand. ped. nauk : spets. 13.00.02 "Teoriia i metodika obuchenii i vospitaniia (po oblastiam i urovniam obrazovaniia)" / Yu. V. Stuard. – Cheliabinsk, 2012. – 27 s.
6. Klykova L. A. Razvitie khudozhestvenno-esteticheskoi kompetentsii studentov khoreograficheskikh spetsial'nostei [The Artistic-Aesthetical Competence Development of Students of Choreographical Disciplines] : avtoref. diss. na soiskanie uch. stepeni kand. ped. nauk : spets. 13.00.08 "Teoriia i metodika professional'nogo obrazovaniia" / L. A. Klykova. – Cheliabinsk, 2011. – 27 s.

Матеріал надійшов до редакції 13.03. 2013 р.

Чернова О. В. Художественно-эстетическая компетентность как компонент профессиональной компетентности культуролога.

Статья посвящена вопросам определения художественно-эстетической компетентности культурологов на основе компетентностного подхода к профессиональному образованию как целостного, мотивационно-рефлекторного художественно-эстетического комплекса, что позволяет будущему специалисту свободно оперировать художественно-эстетическими компетенциями (способность руководствоваться приобретенными художественными знаниями и умениями, готовность использовать полученный опыт в самостоятельной деятельности согласно универсальным общечеловеческим эстетическим ценностям и своим духовно-мировоззренческим позициям) и достигать высоких результатов в своей профессиональной деятельности.

Chernova O. V. The Artistic and Aesthetic Competence as the Component of the Culturologists' Professional Competence.

The article is devoted to the definition of culturologists' artistic and aesthetic culture competence, based on the competence-oriented approach to the vocational education as a holistic, motivational and reflexive, artistic and aesthetic complex that allows the future specialist freely to operate with the artistic-aesthetic competences (the ability to be guided by the acquired artistic knowledge and skills, willingness to use the gained experience in the independent activities according to the universal general human aesthetic values and own spiritual-ideological positions) and to achieve good results in the professional activities.